

Марина Свалова

ПИСЬМЕННИЦЬКА ПУБЛІЦИСТИКА: КРЕАТИВНО-ІМПЕРАТИВНИЙ АСПЕКТ

(на матеріалі публіцистики Б. Олійника)

Стаття пропонує аналіз творчого й імперативного аспектів соціально-політичних творів Б. Олійника, звертає увагу на інформативність й метафоричність полеміки письменника, висвітлює етичну площину його публіцистики.

Ключові слова: письменницька публіцистика, метафоричність, авторська модальність, публіцистична етика.

Публіцистична творчість як специфічний різновид журналістської діяльності активно досліджується вітчизняним і зарубіжним журналістикознавством. Проте в теорії публіцистики відсутні комплексні, ґрунтовні напрацювання щодо поняття *письменницької публіцистики*, яка є могутнім чинником формування суспільної свідомості, комунікативним дискурсом, цілісним етико-естетичним феноменом. Письменницька публіцистика, за визначенням В. Галич, – це “специфічний різновид публіцистики в цілому, що вирізняється посиленою увагою автора до використання різноманітних художніх засобів, багатством стилєвих підходів, емоційним відображенням дійсності й художністю типізації її сутнісних явищ, особливим переплетенням публіцистичних пафосів, філігранним механізмом прагматики, автобіографічним синергеном, поглибленою інтертекстуальністю, високим філософським звучанням, активною інтеграцією з естетичною системою художньої творчості митця, його аналітичним підходом до пізнання дійсності й умінням передбачати близькі та далекі перспективи її розвитку” [2, с. 58]. Такий погляд на явище письменницької публіцистики передовсім як *різновид публіцистичної творчості* допомагає глибше розкрити взаємозв’язок автора й використовуваної ним системи зображально-виражальних засобів, масштабніше окреслити полемічну етику та естетику публіцистичного тексту митця.

Важливим для осмислення сутності письменницької публіцистики як *естетичного феномена*, з’ясування природи її метафоричності є встановлення специфіки авторства письменницького полемічного дискурсу. Авторська модальність, зацікавленість порушеними пи-

таннями, емоційна спрямованість на найбільш ефективне засвоєння публіцистичної інтенції втілюється в образі митця-публіциста як дослідника-шукача не лише в царині об’єктивної соціальної дійсності, а й у площині аксіологічній, естетично-емоційній.

Особистісний (цілісний) підхід до образу автора в письменницькій публіцистиці дозволяє визначити її як “*об’єктивно-метафоричний тип творчості*”, де емоція, враження, що спонукає до осмислення дійсності, відіграє важливу роль при формуванні поглядів, переконань, концепцій. З іншого боку, автор у письменницькій публіцистиці – то не тільки авторитетний носій об’єктивних думок, переконань, ідей, а й публіцистичний образ, що, порівняно з образом автора в літературі, має домінуюче “сміслоутворювальне” значення, є своєрідним комунікативним каналом, особистістю та художнім засобом, змістовим і формальним явищем. Отже, авторство в письменницькому публіцистичному дискурсі має синтетичну об’єктивно-суб’єктивну природу.

Письменницька публіцистика, як і художня література, ґрунтується на естетичному світосприйманні автора, проте в публіцистичному дискурсі не слід естетичне розуміти в контексті опозиції “прекрасне – потворне”, частіше публіцист має справу з критерієм піднесеного й низького, що в етичній площині розуміється як “моральне – аморальне”. Таким чином, письменницька публіцистика, зокрема, публіцистика Б. Олійника, постає на основі *етико-естетичного відношення автора до актуальних суспільних проблем*. Об’єкт і предмет письменницької публіцистики вимагають неупередженого відтворення в публіцистично-художньому образі, тому суто естетичний елемент тут співпадає з осягненням практичного значення факту, явища, певної проблеми для формування суспільної свідомості.

Провідною ознакою письменницького публіцистичного дискурсу є *метафоричність*, що виступає водночас і засобом впливу на масову аудиторію, і способом самореалізації авторамитця, втіленням його психічної потреби у творчості. Публіцистична спадщина Б. Олійника демонструє такий рівень метафоричності,

на якому метафора базується не тільки на художньому асоціюванні, а й на глибокому аналізі соціальних реалій; окрім актуалізації уваги та уяви аудиторії, метафора Олійника змушує міркувати аналітично, максимально наближено до існуючого стану речей: “Виходячи з гіркого історичного досвіду, – осмислює Б. Олійник мілітаристську діяльність США, – ми б мали передбачити, що цей сп’янілий від безкарності “наркоман” навіть людське горе використовує як допінг у своїх каральних акціях (ідеться про теракт 11 вересня 2001 року. – М. С.). А тепер розгублено спостерігаємо, як з нашого ж таки дозволу нищиться Афганістан, а перед тим – Сербія – і не тільки. А вже під шляхетним гаслом боротьби з тероризмом Буш визначає наступні цілі для бомбардувань: Іран, Ірак і навіть Північну Корею. То чи так уже далекі від істини ті, хто запідозрює, що цей теракт був і справді на руку яструбам з капітолійського пагорба?” [3, с. 3].

Метафора в письменницькій публіцистиці, моделюючи “другу” аксіологічну реальність, де автор пропонує способи розв’язання конфліктів і суперечностей, є способом максимального наближення “уявного” авторського світу, який ще не відповідає дійсності, до світу об’єктивного, виступає своєрідним комунікативним каналом між публіцистом і реципієнтом, спільними зусиллями яких метафоричний авторський світ має стати реальністю. Проте, варто зазначити, що метафорично-символічна площина як культурний феномен не може бути носієм інформації. За твердженням Н. Арутюнової, метафора і символ не мають комунікативного призначення: “Ними не можна віддати наказ чи взяти зобов’язання. Вони безадресатні. <...>. Ні символ, ні метафора не можуть увійти в ті контакти, в котрих ім’я-знак еквівалентне висловлюванню, яке включає комунікативну ціль <...>” [1, с. 23]. Публіцистика Б. Олійника, проте, наснажена метафоричністю, що несе комунікативне навантаження, метафора виступає образом-знаком, який транслює соціально значущу інформацію.

Варто також зазначити, що літератор і громадський діяч не обмежується метафорою як художньо-комунікативною одиницею полемічного мислення, великого значення в публіцистичному тексті митця набуває *символізація*. Метафора й символ, як відомо, не є тотожними явищами, хоч і виникають стихійно в процесі художнього освоєння дійсності і є засобами її інтерпретації, а не аналізу. Метафора не має універсального наснаження, її завдання – створити такий образ об’єкта, який би втілював відчуту й розкрити автором суть; поглиби-

ти розуміння реальності. До рівня символу як трансцендентного утворення образ має “зростати”, набуваючи особливих аксіологічно-естетичних ознак; саме символ допомагає вийти за межі зображуваної реальності в історіософську, духовну площину.

У публіцистиці Б. Олійника символ виконує також імперативну функцію, але перебуває ніби “над текстом”, створюється не тільки автором, а виникає з глибин колективного несвідомого, тому є універсальним кодом для всіх членів соціуму, оскільки несе аксіологічно марковану інформацію. Так, символічна триада “совість, честь і сумління”, яка трансформується в ключовий для публіцистики митця образ України, може бути потрактована як метасимвол, що репрезентується різними текстами незалежно від тематико-проблемного навантаження, часу написання, поетикальних і стилістичних особливостей: “<...> поет у слов’янському світі – не тільки поет. Ну, а щодо літератури, я мав великих вчителів. <...>. Нехай це не здається комусь гучним, але вони вчили мене бути вірним сином свого народу – національна ідея була природною для творчості кожного з них. Стояти твердо в обороні честі й гідності України. І водночас застерігали – ніколи не вивищувати свій рід в богообранця, упосліджуючи інші народи. Всі нації і племена рівні перед Богом, – вчили вони мене. Це від них я перейняв – не погрішити проти своєї совісті, сумління і честі. Ця триада для мене уособлюється в Україні” [6, с. 2].

Таким чином, метафоричність публіцистичного набутку Б. Олійника визначається комунікативно-імперативним наповненням метафори й символу як одиниць полемічного мислення, етично-естетичним їх навантаженням, така “знакова” метафоричність є засобом емоційно-інтелектуального впливу на суспільну свідомість й водночас виступає формою творчої самореалізації митця в непересічному, яскравому образі автора.

Письменницький полемічний дискурс, як правило, має за підґрунтя ті морально-етичні принципи, які формують і художню етику автора. Полемічний текст Б. Олійника засвідчує велике значення *морально-етичного аспекту* при аналізі політичних, історичних, економічних, екологічних, правових, культурологічних, філософських проблем українства. Публіцистична етика митця обумовлює основну функцію його полемічного дискурсу – *пробудження національної* (історичної, політичної, мистецької, моральної) *пам’яті*, яка є онтологічним підґрунтям аналізу багатьох історичних процесів в Україні. Автор спонукає до осмислення

історичних колізій не лише пересічних громадян, а й керівництво держави та всі політичні сили: “Оскільки в Україні ще за культівських часів діяв особливо жорстокий режим на межі геноциду, я ще з 80-х років вимагаю розслідування причин його з поіменним переліком призвідців Голодомору, винуватців адресних ліквідацій представників наукової і творчої інтелігенції, діячів церкви, хліборобства. Ці та інші злочини потребують пильного дослідження, починаючи з 20-х років” [8, с. 88].

Масштабністю тематики й багатоаспектністю порушуваних проблем, філософсько-аналітичним підходом до осмислення дійсності публіцистика Б. Олійника *пов’язана з феноменом шістдесятництва* як явища насамперед етичного, ціннісні орієнтації якого стали виразником духовного відродження українства в переломний момент хрущовської “відлиги”. Проте, незважаючи на втілення в художній і публіцистичній творчості Б. Олійника провідних рис шістдесятництва, його полемічний дискурс не є прямим виразником ідей шістдесятницького руху, оскільки сам митець шістдесятником себе не вважає. Загалом, філософсько-етичні засади шістдесятництва органічно втілилися в публіцистиці Б. Олійника, разом із національною світоглядною парадигмою формуючи аксіологічну основу його полемічного доробку – категорії совісті, честі, відповідальності та обов’язку.

Гуманістична спрямованість публіцистики Б. Олійника репрезентується також через *категорію любові* як філософської, моральної, психічної основи буття. Осмислення актуальних суспільних проблем з позицій любові й турботи про людство та людину випливає з *християнської етичної системи*, яка також виступає основою публіцистичного доробку Б. Олійника. Моральний занепад суспільства подекуди набуває для автора апокаліптичних ознак, а складні соціальні суперечності виступають свідченням духовного краху людства в його релігійному трактуванні.

Відкритий лист М. Горбачову “Князь тьми” засвідчує осягнення Б. Олійником біблійного сюжету через призму сучасності, ілюструє *поєднання аналітичного методу інтерпретації історії з метафізичною етикою християнства*: “Сподіваюсь тільки на одне: в той день мені зарахується хоч би намагання очиститись. Але якщо дозволить доля допомогти хоч би ще одному спокушеному прозріти, я буду вважати свій обов’язок виконаним. Бо розпізнаний звір уже не такий небезпечний. Якщо ж до цього

одного, прозрілого, додасться ще один, ще сотня, ще тисяча і тисяча тисяч, спаде омана із зачарованого спокусами натовпу і утвориться коло прозрілих, які побачать у центрі його – звіра і поплічників в усій уособленості їхніх злодіянь і таємних замислів” [5, с. 105].

Таким чином, “псевдоперестройка” як духовний апокаліпсис (чи безпосередня його частина) трактується з позицій метафізичної етики, що оперує універсальними істинами і є корисною для етики практичної тим, що “може сказати нам про майбутні наслідки наших вчинків що-небудь, окрім того, що може бути встановлено шляхом звичайного індуктивного міркування” [4, с. 195].

У контексті християнської етики публіцистика митця спрямована на духовне оновлення, одним з її моральних надзавдань є духовний катарсис на різних рівнях – від особистого до загальнолюдського. Загалом, письменницький полемічний текст розгортається передусім в етичній площині, вся система конфліктів, колізій, тематико-проблемний компонент, авторська інтенція, образ автора обумовлені моральними векторами публіциста, його філософським підходом до осмислення соціально значущих, актуальних проблем.

Письменницька публіцистика, синтезуючи ознаки художнього та наукового методу осягнення дійсності, створює багатограний образ епохи, країни, соціуму, людини на основі публіцистичного узагальнення, осмислення факту як мінімальної значущої одиниці полемічно-художньої структури тексту. Публіцистичний набуток Б. Олійника вирізняється тим рівнем інтелектуального осягнення дійсності, за якого публіцистичний текст, виступаючи загалом засобом масового політичного спілкування, реалізує себе в рамках історіософського та морально-етичного дискурсу. Спостерігається виведення образу-факту на рівень основної інтелектуальної одиниці публіцистичного тексту, оскільки саме образ-факт, “як елемент публіцистичної системи, включає в свою структуру всі суттєві відношення даної системи: це й фіксація деякого знання, і вираження ставлення до нього, тобто первинна його оцінка, й деяке імперативне начало, яке несе дієвий заряд будь-якого публіцистичного висловлювання, – заряд спонукування до дії” [9, с. 85].

Історичний факт в осмисленні Б. Олійника набуває ширшого значення за умови публіцистичного аналізу й передбачає інтерпретацію з боку свідомості реципієнта, таким чином формуючи похідну, але відмінну від авторської,

світоглядну реальність, проте ці дві реальності має об'єднати чітко сформульована й однозначна авторська інтенція. Так, важливий історичний факт у публіцистиці Б. Олійника часто не обмежується аналізом у рамках однієї статті, виступу чи інтерв'ю: "Мені ще за радянських часів на державному рівні з трибуни 19-ї партконференції 1988 року вдалося порушити табу щодо голодомору, цитую за стенограмою виступу: "А оскільки в нашій республіці гоніння почалися ще задовго до 37-го, треба з'ясувати ще й причини голоду 33-го, який позбавив життя мільйонів українців, назвати поіменно тих, з чиєї вини сталася ця трагедія" [7, с. 35].

Імперативне начало історичного факту реалізується через заклик автора до духовної консолідації на основі глибинного онтологічного осмислення окресленої проблеми: "Шановні українці, доки ми будемо маріонетками тих, котрі криво посміхаються і зводять нас лобами, ділячи бариши на нашому розброді? Хай хоч незглибиме горе об'єднає нас над могилами полеглих, об'єднає всіх без винятку. Це й буде живим і вічним пам'ятником страдникам. Я не кличу до всепрощення, я кличу до взаєморозуміння" [7, с. 35].

Як бачимо, полемічний текст Б. Олійника вирізняється масштабним підходом автора до осмислення дійсності, що обумовлює широкий тематико-проблемний діапазон (культурологічна, історіософська, політична, економічна публіцистика), а також глибинним етичним наповненням, світоглядною орієнтацією на моральні максими відповідальності, совісті, честі, обов'язку, об'єктивності, синтезом образно-емоційного, аналітичного та етичного чинників публіцистики Б. Олійника.

Письменницька публіцистика, виконуючи передовсім функцію впливу на масову свідомість, здійснює також інформаційний, виховний, регулюючий, естетичний вплив, вирізняється онтологічно-інтелектуальним наповненням, масштабністю порушеної тематики й проблематики в контексті морально-етичного осмислення дійсності, синтезом художності та аналітики в розкритті актуальних, соціально значущих проблем. Публіцистика Б. Олійника втілює полемічно-метафоричну рецепцію широкого спектру проблем минулого й сьогодення з позицій морально-етичних потреб української спільноти, презентує багатогранний полемічно-художній образ суспільства й людини, виступаючи якскрамом прикладом письменницької публіцистики як синтетичного етико-естетичного дискурсу.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры: сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., пол. яз. / Э. Кассирер, Р. Якобсон, А. Ричардс и др.; [вст. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой]. – М., 1990. – С. 5–33.
2. Галич В. М. Письменницька публіцистика як метажанрове поняття / В. М. Галич // Соціальні комунікації сучасного світу: науково-теоретичний збірник [гол. ред. О. М. Холод]. – Кривий Ріг, 2009. – С. 57–58.
3. Виступ Б. І. Олійника на сесії Верховної Ради України / Б. І. Олійник // Персонал. – 2002. – № 3. – С. 3.
4. Мур Дж. Принципы этики / Дж. Мур. – М., 1984. – 326 с.
5. Олійник Б. Князь тьми: Відкритий лист М. Горбачову / Б. І. Олійник. – К., 2008. – 128 с.
6. Олійник Б.: "Моя тріада – совість, сумління і честь, а уособлюється вона в Україні" / Б. І. Олійник // Робітничая газета. – 1995. – 20 жовт.
7. Олійник Б. Нас щоразу відводять від справжніх причин і винуватців трагедії: фрагм. виступу на парлам. слуханнях про геноцид 1932–1933 рр. / Б. І. Олійник // Віче. – 2003. – № 3. – С. 35–36.
8. Олійник Б. Хто нами править? / Б. І. Олійник // Дніпро. – 2001. – № 1–2. – С. 81–91.
9. Ученова В. В. Гносеологические особенности публицистики / В. В. Ученова. – М., 1971. – 147 с.

Maryna Svalova

Publicist Writing: Creative and Imperative Aspect (on the Material of B. Oliynyk's Works)

The idea of importance of the publicist writing is analyzed in the article on the material of the sociopolitical works by B. Oliynyk. The article draws attention to the informative and metaphorical aspects of the writer's polemical discussion, shows the ethical underground of B. Oliynyk's publicist writing.

Key words: publicist writing, metaphors, author's modality, publicist ethics.

Марина Свалова

Писательская публицистика: креативно-императивный аспект (за материалом публицистики Б. Олейника)

В статье подан анализ творческого и императивного аспекта социально-политических произведений Б. Олейника, обращается внимание на информационность и метафоричность полемики писателя, показана этическая сторона его публицистики.

Ключевые слова: публицистика, метафоричность, авторские модели, публицистическая этика.

Надійшла до редакції 26.05.2009 р.

